

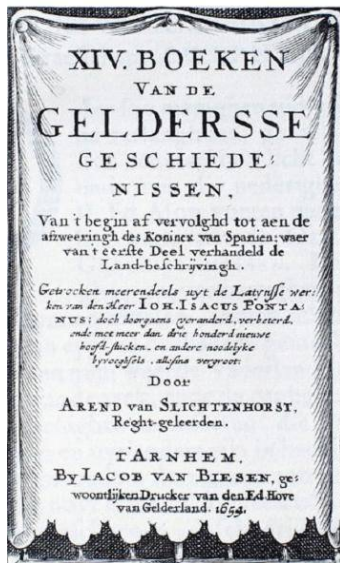
Oud-Wageningen 37 (2009): 104-107. **Met aanvullingen 2015.**

Het handmerk van Jacob van Biesen te Arnhem, drukker/uitgever van de 17de eeuwse vogelvluchtkaart van de stad Wageningen in Arend van Slichtenhorst's Geldersche Historien

Anton C. Zeven

Inleiding

In het hieronder genoemde inventaris-nummer bevindt zich in het Gemeentearchief van Wageningen twee documenten, uit de jaren 1653 en 1671¹ (en appendix), die te maken hebben met het snijden van de drukplaat van de vogelvluchtkaart van de stad Wageningen², opgenomen in Arend van Slichtenhorst's Geldersche Historien³. De geadresseerde weduwe is Maragrieta Reghgarts. Zij heet eigenlijk Margriet Ryckers of Margarita Rycken. Zij is weduwe van burgemeester Johan Junius. Een afschrift van haar brief, die door Jacob van Biesen wordt beantwoord, is in het Gemeentearchief van Wageningen niet gevonden⁴. Jacob van Biesen was als drukker/uitgever te Arnhem actief gedurende 1632-1677⁵. De in dit boek opgenomen vogelvluchtkaart van Wageningen is van kartograaf Nicolaes van Geelkercken.

Aanvulling 2015.1

Geldersse Geschiedenissen, door Arend van Slichtenhorst en gedrukt door Jacob van Biesen, Arnhem 1654.

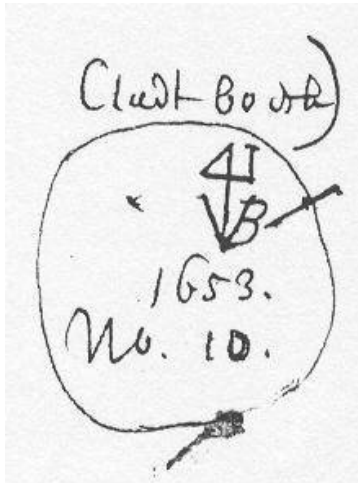
Bron: //nl.wikipedia.org/

Aan de adreszijde staat
*Aen de Ed: Eerentricke dughtsame
weduwe Maragrieta Reghgarts
van wijlen de zaliger Burgermystr Junius
Tot Wagenejnde.*

Aan de briefzijde lezen we
*Eed. Erentfeste dughdsame weduwe
Ick heb v [=uw] Eed. missive den 20. Novemb. is myn
wel geworden / & den inhowt [inhoud] wel verstaen / wat aen=
belanght van het snyden vande plaedt vande stadt
wagen ynden hier bij ingevoght / dar hebbe ick wel
een versoeck bij de Respective steden vande 3. quartieren
die in een bladt commen / als deese een vereckinge [verrekening]
voor gesoght / mar om dat niemant vande steden in
veluwsche quartir den voorganck wolde doen / soo hebbe
ick voor de plaet van snyden noch aftejckeninge niet
ontfangen / dat mijn wel bewost is / mar ick vjnde wel
in myn boeck als volghet /*

In de marge staat *Cladtboeck*) (afb. 1), en eronder binnen een getrokken cirkel Jacob van Biesens handmerk. Een deel van zijn merk bestaat uit de initialen van zijn naam J (de poot van op een 4 lijkend deel van het merk, V en B, het jaar 1653. en No. 10. (zie hieronder). Van Biesen schrijft dat:

In dit boeck staedt / (het volgende drie regels zijn doorgehaald; lees woorden als schrijf en sijn als schrijf en sijn)

Afb. 1. Handmerk van Jacob van Biesen.

De stadt Wagenejnden in febr 1654

2. Geldersche historien op schrijfpampier

4. syn der nu / met die te vooren ontfangen /

twelck tot naright staedt deur gedaen te sijn /

Ergo betaelt / souder wat dar voor betaelt is /

Soo hebbe ick min boeck [administratie] oock na gesien / maer vjnde geen schuldt der in / die ick te vorderen hebbe vande Eed. S[ijne]. Eersame Heren vande Stadt Wagen ejnde / ten ware dat mjn een vereckinge toe geljdt worde voor het snijde & aftyckeninge van deese ingeljde stadt / twelck ick in mjn schuldtbocken tot laste vande stadt / nergens aengetyckent hebbe / betaeldt / noch sculdigh te syn / & can dar niet mer van schriven / als ick in bock vjnde / & bj beste kennisse weet / deshalven moet men op dete voors. Geldersche Historie letten / die sijn mjn betaelt off nu de 4. Gelderss His met het snjden van de plaedt in eenen mas tot 50 gl sijn betaeldt dat can wel syn / want de 4 Cronicken laedt die tot 8. gl 32 gl bedragen / & dar toe tot de plaet gereckent 18 gl / dat souder op wt [uit] commen / en geloove dat dit soo is - 50 gl / & Godt bevoelen met Haest

& Verblive Me Vrouwe

Arnhem den 21 Nov. U E. dienst w. vrundt

1671

Jacob van Biesen

Omdat andere correspondentie ontbreekt is interpretatie van bovengemelde notitie moeilijk. Het betreft het boek ‘*XIV boeken (d.w.z. hoofdstukken) van de Geldersse geschiedenissen* –’, waarin de bekende vogelvluchtkaart van Wageningen-stad is opgenomen. De eerste correspondentie dateert uit 1653, dus een jaar voor publicatie. Latere correspondentie dateert uit 1671. De drie kwartieren van Gelre zijn: de Veluwe, de Graafschap van Zutphen en het Rijk van Nijmegen. Het blijkt dat na 18 jaar Van Biesen het een en ander in zijn administratie niet meer kan terugvinden, en de gang van zaken zich ook niet meer herinnert. Het is mij onduidelijk waarom hij Wageningen met *Wagen ijnden* en *Wagenejnden* aanduidt. Tweemaal dezelfde fout, terwijl hemelsbreed Arnhem en Wageningen zo’n 16 km van elkaar liggen.

Handmerk

Het is mij onbekend of het handmerk van Jacob van Biesen al eerder gepubliceerd is. Bij een dergelijk merk moeten we niet denken aan het analfabeten-kruisje, dat als kruisje door iemand die niet schrijven kon, gezet werd. Meestal staat bij een dergelijk kruisje vermeld dat *dit merk is door – getrocken*. Jacob van Biesen kon als drukker natuurlijk lezen en schrijven, zoals we ook aan de correspondentie kunnen zien. Toch gaf hij in 1653 de voorkeur zijn briefje met zijn handmerk te ondertekenen. Ik weet niet wat Van Biesen met No. 10 bedoelt. Het slaat niet op de 10de (vogelvlucht)kaart in de Geldersse geschiedenissen. Misschien voerde hij een eigen nummering van de platen en was de plaat voor Wageningen bij hem No. 10. Naast zijn handmerk ondertekent hij ook met zijn naam.

Vogelvluchtkaart

Het maken van een vogelvluchtkaart vereiste deskundigheid. Immers men kon in die tijd niet hoger komen dan het haantje-van-de-toren. Een kartograaf kon wel een plattegrond van de stad nauwkeurig maken en lopend door de stad kon hij ook de huizen intekenen. Aangezien hij de huizen van de straten die van links naar rechts liepen goed wilde laten uitkomen, maakte hij deze ‘horizontale’ straten breder (afb. 2). Maar dit kon alleen gebeuren door verkorting van de verticaal lopende straten, zoals in Wageningen de Hoogstraat. De kartograaf ving de verkorting op door huizen in deze straat smaller te maken, door huizen weg te laten of beide.

Afb. 2. Detail van Van Geelkerckens vogelvluchtkaart van Wageningen. De Kapelstraat is breder dan in werkelijkheid. De Cruys straat is een deel van de Hoogstraat.

Burgemeester Johan Junius

Zoals vermeld was Margaretha weduwe van burgemeester Johan Junius, die in de tijd van publicatie de boekhoudende burgemeester was. Hij bezat een moestuin of hof op een bolwerk. Door een fout in de spelling op de kaart wordt op deze kaart de naam Iunus hoff gebruikt. Vandaar de huidige ‘foute’ namen Junusstraat en Junushoff theater. Het plein voor het theater wordt tegenwoordig wel Juniusplein genoemd⁶. De vraag blijft waarom zijn weduwe na 18 jaar over de Geldersse geschiedenissen met Van Biesen contact opnam.

Dank

Graag wil ik de heer P.M. (Bob) Kernkamp, gemeentearchivaris voor hulp bedanken.

Noten en Bronnen

¹Wageningen, Gemeente-archief, Oud-archief inv. nr 131. Ingekomen en minuten van uitgegane brieven, welke om de een of andere reden buiten de algemene serie zijn gehouden, 1671-1795.

²De vogelvluchtkaart werd door een tekenaar gebruikt om afbeeldingen van de stad Wageningen te tekenen en deze 1610 te dateren. Zie Anton C. Zeven. 2005. De geantedateerde afbeeldingen van gebouwen in Wageningen. Oud-Wageningen 33: 15-20. Misschien dat de vogelvluchtkaarten van andere Gelderse steden voor deze falsificaties zijn gebruikt.

³Arend van Slichtenhorst. 1653. XIV. boeken van de Geldersse geschiedenissen van 't begin af vervolghd tot aen de afzweeringh des Koninx van Spanien; waer van 't eerste deel verhandeld de land-beschrijving getrocken meerendeel uyt de Latynsse werken van den heer Ioh. Pontanus; doch doorgans onveranderd, verbeterd, ende met meer dan drie honderd nieuwe hoofd-stucken, en andere byvoeghels, allessins vergroot. Gedrukt te Arnhem bij Jacob van Biesen. De kaarten en plattegronden zijn gebaseerd op opmetingen van Nicolaes van Geelkercken. Het jaatal 1654 wordt ook genoemd. Over van Geelkercken: Anon. 1972. Nicolaes van Geelkercken, een Gelders kartograaf uit de zeventiende eeuw. Zutphen.30p.

⁴In het Gemeentearchief vond ik slechts:

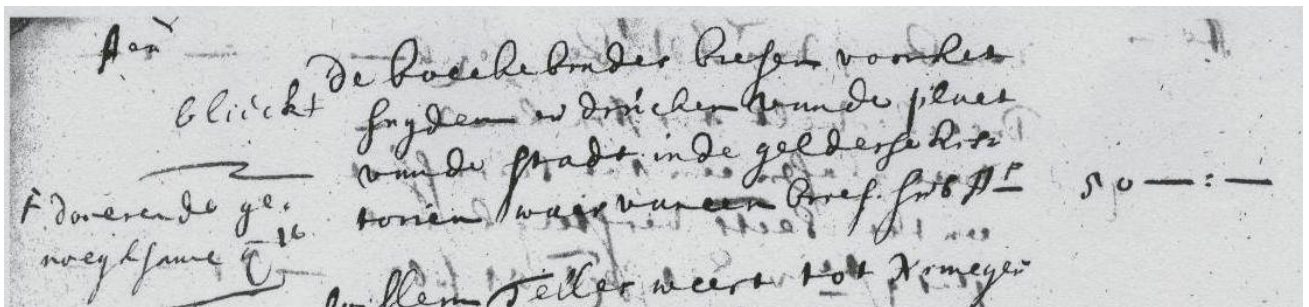
Oud-Archief inv. nr. 300. Minuut-rekening van burgemeester Peter Suermond over 1651/1653.

Den 31 ditto (juni) aen de Buergemr. [van] Stralen gesonden vijf stucks die sijne E[dele] heeft behandigt aen Geelkercken van 't maken van onse stadts cart op rekeningh van meerder Soms (somma) blijck[ens] quitantie f 12-10-0.

Oud-Archief inv. nr. 302. Rekening van de erfgenamen van wijlen de burgemeester Johan Junius over 1653/1654.

Aen de boeckebinder biesen voor het snyden en drucken van de plaet vande stadt in de gelderse historiën waer van een brief sub A docerende genoeghsame q[uitanti]e 50-0-0. Deze brief heb ik niet teruggevonden. Doceren = doen blijken, dus zoals uit de kwitantie blijkt. Aanvulling 2015 Oud-archief inv. nr.302 staat: Zie boen voor de gehele tekst.

Aanvulling 2015.2

het woordje bleekt = zoals blijkt uit de aangehechte quitantie

Oud-Archief inv. nr. 304. Rekening van een onbekende burgemeester over 1654/1655, afgehoord augustus 1669.

Quitantie 25. Jacob van Biesen voor Geldersche Historien (50 doorgehaald) 49-0-0.

N.B. De kosten voor het snijden en drukken waren 1 gulden lager, dan begroot.

⁵A.B.C. Schulte & C.J.M. Schulte-van Wersch. 2008. *Kunst en cultuur van de late middeleeuwen tot 1700*, p276-309 in *Arnhem tot 1700*, vermelden, dat Jacob van Biesen in 1628 trouwde met Catharina Jansz, dochter van Jacobs leermeester-drukker Jan Jansz, Hij was 1628- 1630 in Kleef en vanaf 1630 tot zijn overlijden in 1677 in Arnhem drukker-uitgever, en in 1653-1656 tevens Chur-fürstlicher Brandenburgischer Buchdrucker im Furstendumb Cleve.

⁶Er zijn meer (spel)fouten aanwezig. Zo heet Hugestein foutief Hunestein, terwijl Louwenstein naar het woonhuis van de van La(u)wicks verwijst

Appendix

De tekst uit Oud-archief 131.

Ed. Erouthste dagd'lamer wouwen
Joh. Bie v. Ess. m' Huis den 21. Novem. d. d. mijn
we groovden / & den inbouw we Schude, wat an-
beantgt van Bie Juyden vande plaat vande stad
wagengyden Bie by ingevogt dat Bie v. we
den g'loof by de R'p'rtive s'w' d' vande 3. quateren
die in den Bieit sommen / als dat v. den g'loof
voor g'loof / met om dat moment vande s'w' d' in
v'leu'ke's quateren die voorgeant woude door / so Bie
is voor de plat van Juyden voer at'p'rding' met
ontfangen / dat mijn we groov' is / met is v'nd' we
in mijn boek als vaegt /

(Cust. Bie)
41
1653.
No. 10.

Ju dit boek staet /
De stad wagengyden in j'p' 1654
2. goedv'nde Bie v'nde op s'p'p'ampie /
4. Juyden in / met die te v'nd' ontfangen /
f'w'ere tot u'ragt staet d'w'g'd'v' te s'p' /
Ergo Bie v' / s'nd' met den voer B'v'et 16 /
so Bie is in mijn boek voer na g'loof / met v'nde
g'v' s'g'iedt die in / die is te v'nd' Bie v'nde
Ed. & Ew'ame Bie v'nde vande stad wagengyden / die woude
dat mijn een g'w'ing' te g'g'it woude voer Bie v'nde
& at'p'rding' van dat v'nd' stad / f'w'ere is
in mijn s'g'iedt Bie v'nde tot laste vande stad / v'nd' at'p'rding'
te v'nd' Bie v'nde / B'v'et / met s'nd' te s'p' / & can die
met met van s'g'v'nd' / als in boek v'nd' / & Bie
k'v'nd' woude / d'p' B'v'et moet met op de 4. v'nd' g'v'nd'
Bie v'nde l'ken / die s'p' mijn B'v'et of in de 4. g'v'nd' Bie
met Bie Juyden vande plaat in w'v' met tot so ge s'p'
B'v'et dat van we s'p' / met de 4. v'nd' Bie v'nde die
tot v'nd' 32. ge B'v'et / & die fax tot de plat
v'nd' 10. ge / dat s'nd' op w' sommen / in g'v'nd' de
dit so v'nd' 50. ge / & g'v'nd' B'v'et met Bie v'nde.

6. Bie v'nde ma v'nd' v'nd'
Arnhem den 21. Nov. v. l. d'v'nd' w' v'nd'
1671.
Jacob van Bie v'nde